

УДК 351.8

Ушаков Ігор

ORCID iD 0000-0002-0231-085X

e-mail: Ushakov_nda@i.ua

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

[https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-2\(12\)-256-275](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-2(12)-256-275)

Анотація. Необхідність аналізу та узагальнення зарубіжного досвіду реалізації цивільно-військового співробітництва виникає у зв'язку з формуванням теоретичної основи для удосконалення вітчизняної моделі цивільно-військового співробітництва як ефективної складової відносин між сектором безпеки і оборони, цивільним середовищем та політичною владою. Здійснено порівняльний та контент-аналізи нормативно-правових документів Північноатлантичного альянсу та провідних країн світу стосовно системи цивільно-військового співробітництва в разі його застосування у міжнародних операціях із підтримання миру й безпеки, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, гуманітарних операціях тощо. Розкрито основні елементи та поняття, організаційно-штатну структуру типового підрозділу цивільно-військового співробітництва в операціях під проводом НАТО. Висвітлено роль цивільно-військового співробітництва як механізму розв'язання військових задач в умовах кризи із залученням об'єктів цивільного середовища. На думку фахівців збройних сил передових країн світу, цивільно-військове співробітництво є найбільш ефективним і результативним сегментом відносин між збройними силами та суспільством і органами державної влади. Саме тому цивільно-військове співробітництво є функцією збройних сил країн-членів НАТО, яка виконується як органами військового управління (на стратегічному та оперативному рівнях), так і військовими частинами та підрозділами (на тактичному рівні). Важливість дослідження також зумовлюється необхідністю розуміння поняття, сутності, функцій та завдань цивільно-військового співробітництва як необхідного механізму реалізації взаємовідносин між суспільством та складовими частинами силового блоку сектору безпеки і оборони. Встановлено, що реалізація цивільно-військового співробітництва базується на доктринальних документах НАТО та доповнюється відповідно до норм законодавства окремих держав.

Ключові слова: сектор безпеки і оборони, цивільно-військове співробітництво, доктрина, СІМІС, НАТО.

Постановка проблеми. Після завершення «холодної війни» Північноатлантичний альянс зазнав політичної та військової трансформації, основною метою якої стала стратегія «гнучкого реагування», що базувалась на таких принципах: колективна оборона, конструктивний діалог та співробітництво. Рішення про участь НАТО в миротворчих операціях з підтримання миру та безпеки ООН та ОБСЄ, що було ухвалене у 1992 р., надало можливість залучати до операцій цивільних учасників. Зокрема, завдяки цьому змінилися підходи до врегулювання криз та конфліктів. Як показує міжнародний досвід останніх десятиліть, залучення цивільних гравців у процес вирішення / подолання конфлікту сприяє досягненню головної мети – врегулюванню кризи.

З іншого боку, аналіз вивчення політичної та безпекової ситуації в Україні, яка склалася на початку 2014 р., свідчить про неефективність наявних на той час підходів до проведення заходів, спрямованих на здобуття довіри та покращення співпраці між цивільним сектором, Збройними Силами України та іншими складовими сил оборони України в районах постійної дислокації військових частин і проведення операції.

Враховуючи зазначене, є необхідність у більш детальному дослідженні зарубіжного досвіду реалізації цивільно-військового співробітництва задля імплементації кращих практик інституцій цивільно-військового співробітництва сектору безпеки і оборони провідних країн світу в сучасну українську модель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників цивільно-військового співробітництва в Україні слід відзначити І. Коропатніка, О. Ноздрачева, В. Попова, О. Минька, Ю. Калагіна, О. Сальнікову, Н. Васюкову, Н. Христинченко, І. Чобіт, Е. Тітко тощо. Праці зазначених вчених можуть бути теоретичним підґрунтям компаративного аналізу визначення поняття цивільно-військового співробітництва, усвідомлення його мети, встановлення основних функцій та завдань для складових сил оборони України. Проте не повністю дослідженою залишається діяльність цивільно-військового співробітництва провідних країн світу.

Метою статті є проведення дослідження досвіду цивільно-військового співробітництва провідних країн світу з поясненням основних принципів, завдань та відмінностей моделей їх застосування. Це дасть можливість надалі сформувати основи для вдосконалення моделі цивільно-військового співробітництва сектору безпеки і оборони України.

Методи дослідження: Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань використовувалися такі загальнонаукові методи, як порівняльний (для характеристики концепцій цивільно-військового співробітництва відповідно до документів Північноатлантичного альянсу та провідних країн світу); системний (для обґрунтування системного характеру інституцій цивільно-військового співробітництва); ретроспективний аналіз та синтез (для розуміння передумов створення інституцій цивільно-військового співробітництва); еволюційний (для дослідження досвіду роботи інституцій цивільно-військового співробітництва від ротації до ротації).

Виклад основного матеріалу. «У ХХІ столітті надії людства на мирне існування у постбіполярному світі не виправдовуються, збройні конфлікти спалахують в різних куточках нашої планети. Починаючи з 90-х років минулого століття, кількість таких конфліктів поступово зростає, рівень загроз на регіональному рівні наростає, кількість воєнних операцій збільшується. Змінюється їхній характер, що знаходить свій прояв у поглибленні втручання військового компоненту у площину, яка тривалий час вважалася суто цивільною. Коло завдань, що вирішують військові, значно розширюється. Сьогодні військові разом із суто воєнними все частіше вирішують проблеми соціально-гуманітарного характеру» [1].

Саме тому у 90-х рр. минулого століття внаслідок численних міжетнічних конфліктів на територіях країн Південної та Східної Європи, для врегулювання яких залучалися міжнародні миротворчі сили, в органах військового управління збройних сил країн-членів НАТО виникла потреба у створенні структур, які б працювали з цивільним населенням. Власне, на основі досвіду операцій на території колишньої

Югославії було зроблено висновок, що застосування військових засобів вже не є вирішальним фактором для досягнення кінцевої мети. Найявні виклики і загрози потребували всебічного вивчення об'єктів цивільного середовища та впливу громадянського суспільства на дії військових багатонаціональних сил [2]. Вирішення таких проблем покладається на структури цивільно-військового співробітництва (далі – ЦВС).

Слід зазначити, що підґрунтям для впровадження концепції ЦВС також слугував досвід збройних сил США зі створення центрів ЦВС у північному Іраку (1991 р.), Сомалі (1993–1994 рр.), Руанді (1994 р.) і на Гаїті (1993–1995 рр.). Ці центри функціонували як «місця зустрічі представників збройних сил, урядових служб США, місцевої влади, міжнародних та регіональних організацій, а також неурядових і приватних організацій та місцевого населення» для обміну інформацією та координації зусиль з надання гуманітарної допомоги. Американська військова доктрина не встановлювала жорсткої структури для таких центрів – їх розмір і склад був гнучкий, залежно від ситуації та потреб [3].

Після узагальнення досвіду участі у військових операціях у різних куточках світу було з'ясовано важливість та необхідність організації взаємодії цивільних і військових гравців у зоні конфлікту – розпочалося розроблення доктринальної бази ЦВС в арміях провідних країн світу та безпосередньо у НАТО в разі застосування військ під час проведення міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки.

Перед ухваленням першого документа, в якому було закріплено розуміння, основна сутність та орієнтири ЦВС, фахівці з розроблення доктринальних документів НАТО були здатні правильно оцінювати глобальну ситуацію ХХІ ст. з безліччю політичних, економічних, релігійних, етнічних та ідеологічних конфліктів, криз, стихійних лих або гуманітарних катастроф, що потребувало чітких та сталих рішень. Лише військовими засобами вирішити такі масштабні проблеми не можливо. Тож для досягнення бажаного кінцевого результату військовим необхідно скоординувати та синхронізувати свої дії

з цивільними гравцями [4].

У першому офіційному документі НАТО з цього питання – Директиві Військового комітету НАТО (МС 411, NATO Military Policy on Civil-Military Cooperation), ухваленій у серпні 1997 р., передбачалося створення робочої групи НАТО для повноцінного залучення структур ЦВС до Об'єданого командування НАТО в Європі у термін до 2000 р. (так званий План СІМІС 2000). Цей План містив певні стадії для розроблення концептуальних документів щодо політики, управління, доктрини підготовки, тактичних та технічних процедур ЦВС, упровадження освітньої складової для навчання військових процедур у сфері ЦВС, а також створення певних структур ЦВС (центрів ЦВС) з підготовленим персоналом для виконання планів та завдань ЦВС. Крім того, в Директиві МС 411 ЦВС визначається як «військова операція, основним завданням якої є підтримка цивільної влади, населення, міжнародних та урядових організацій, що сприятиме досягненню військових цілей та реалізації поставлених завдань». Тобто ЦВС повинно розглядатися як складова частина процесу планування будь-якої військової операції. В Директиві також окреслювались принципи системи ЦВС для операцій НАТО, зміст яких полягав у тому, що в будь-якому разі військова складова цієї системи домінує, оскільки військова операція пов'язана насамперед із виконанням військової задачі, а цивільна складова спрямована на економічну сферу, а також необхідність виконання юридичних зобов'язань.

З огляду на зміни у світі та нові виклики в безпековому середовищі виникла потреба у необхідності вдосконалення стратегічних орієнтирів. Так, у 1999 р. була затверджена нова Стратегічна концепція НАТО [5]. А Директива МС 411 була доопрацьована та ухвалена як Директива МС 411/1 у 2001 р. У цьому документі були визначені такі аспекти цивільно-військових відносин, як військова допомога під час надзвичайних ситуацій гуманітарного характеру; планування дій у разі надзвичайних ситуацій цивільного характеру та порядок підтримки військ країною, що приймає військовий контингент. Також вводилось визначення ЦВС (СІМІС) як

координація та співробітництво на підтримку місії між командувачем сил НАТО та цивільними суб'єктами, включаючи національне населення та місцеву владу, а також міжнародні, національні та неурядові організації та агентства. Безпосередня мета СІМІС полягала в тому, щоб налагодити та підтримувати повну співпрацю між командувачем сил НАТО та цивільною владою, організаціями, установами та населенням у районі проведення операції, щоб дати змогу командувачу досягти мети своєї місії. Довгостроковою ж метою СІМІС визначено допомогу у створенні та підтриманні умов, які сприятимуть досягненню цілей Альянсу під час операцій [6].

У Головному штабі Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (SHAPE) у червні 2003 р. було розроблено та підписано основний документ у сфері ЦВС – Доктрину ЦВС НАТО АJP-9. Загалом зміст Доктрини ґрунтувався на основі вже заданих векторів політики НАТО в сфері ЦВС на той час. У документі зазначено, що ключовою складовою успіху військової операції є взаємодія між силами Альянсу та цивільними гравцями. Система ЦВС в операціях НАТО відповідно до цієї Доктрини повинна: ставити в пріоритет військові цілі місії; підтримувати систему керівництва та контролю на всіх рівнях управління; по можливості максимально використовувати цивільні ресурси; концентруватися на пріоритетних проєктах та дотримуватись норм міжнародного гуманітарного права [7].

На певному етапі виникла необхідність у доопрацюванні Доктрини АJP-9 через чергову трансформацію Альянсу. Так, у 2008 р. у Головному штабі Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі була створена робоча група із залученням представників Королівства Данія, Чеської Республіки, Федеративної Республіки Німеччина, Королівства Нідерланди, Королівства Норвегія та Республіки Польща для перегляду та упорядкування змісту нового документа з метою пристосування до сучасних викликів та вимог у сфері ЦВС на основі набутого досвіду у веденні військових конфліктів.

У лютому 2013 р. був ухвалений вже переглянутий та доповнений документ – Доктрина АJP-3.4.9, в преамбулі якої зазначалося, що ця Доктрина насамперед стосується командирів та їхніх штабів на оперативному та тактичному

рівнях, а також цивільно-військової взаємодії на стратегічному рівні планування операцій. Це сприяє розвитку діяльності ЦВС, упровадженню відповідних принципів, факторів, необхідних для планування, та визначає вимоги до навченості фахівців ЦВС [8].

Доктрина АJP-3.4.9 складається із шести розділів, в яких детально окреслюються: стратегія Альянсу для встановлення безпечних умов для виконання поставлених завдань; безпосередня роль системи ЦВС в операціях під проводом НАТО; принципи та завдання ЦВС; планування та безпосереднє виконання заходів ЦВС; навчання та тренування персоналу структур ЦВС; робота з цивільними акторами (невійськовими учасниками) тощо.

Поняття цивільно-військової взаємодії (Civil-Military Interaction) у Доктрині АJP-3.4.9 розглядається як заходи, які базуються на спілкуванні, плануванні та координації, що проводять військові органи НАТО разом із міжнародними та місцевими невійськовими суб'єктами, як під час операцій НАТО, так і під час підготовки до них, та які спрямовані на підвищення продуктивності та ефективності їх дій у відповідь на кризи.

А безпосередньо поняття ЦВС (Civil-Military Cooperation, CIMIC) розглядається як спільна функція, що містить набір можливостей, які інтегровані для підтримки досягнення цілей операції і дають змогу командуванню НАТО брати участь у широкому спектрі цивільно-військової взаємодії з різними невійськовими учасниками.

Слід зазначити, що Директива MC 411 стосується стратегічного рівня діяльності ЦВС, Доктрина АJP-3.4.9 охоплює оперативний рівень планування ЦВС, а на тактичному рівні засади ЦВС НАТО визначені у посібнику оперативного командування НАТО «Тактика, методи та процедури ЦВС» (ACO CIMIC Tactics, Techniques and Procedures) [9].

В операціях під проводом НАТО організаційно-штатна структура відділу (групи або секції) ЦВС визначається залежно від поставлених завдань та особливостей конкретної операції. Чисельність особового складу залежить від завдань, кількості проєктів тощо. Наприклад, на стратегічному рівні, структура

управління ЦВС Об'єднаного командування ЗС НАТО «Брюнссум» включає два відділи (див. рис. 1, розглянуто в [3, с. 15]).

Рисунок 1 – Типова структура управління ЦВ

Джерело: [3, с. 15]

Завданням органів управління та підрозділів ЦВС є відстеження, аналіз та оцінка політичної та економічної ситуації в зоні відповідальності, розроблення рекомендацій командирів щодо необхідних дій з використання національних ресурсів (цивільних та/або військових), моніторинг за здійсненням гуманітарних проєктів та у разі необхідності забезпечення їх підтримки.

На оперативному та тактичному рівнях підрозділ ЦВС комплектується виключно з огляду на потреби в межах їх функціональних обов'язків. Мінімальною вимогою до штабів усіх рівнів є наявність персоналу, який пройшов підготовку з питань ЦВС, причому організаційно-штатна структура такої секції буде щоразу різною. В будь-якому разі існує посада офіцера зв'язку для налагодження взаємодії з цивільними організаціями.

Для забезпечення ефективного виконання завдань ЦВС у зоні проведення операції можуть бути створені / призначені додаткові групи або підрозділи:

- група ЦВС – підрозділ ЦВС, який може розгортатися у складі національного контингенту або багатонаціональних об'єднаних сил. За своїм складом ця група може бути багатонаціональною або суто національною, проте головною вимогою буде належна підготовка усього її особового складу. Група може мати штаб, штабну роту та декілька рот підтримки

ЦВС. Основне завдання такої групи – забезпечити ієрархічну цілісність під час виконання завдань ЦВС. До її складу можуть входити або додаватися (якщо є потреба) спеціалісти з питань цивільної адміністрації, цивільної інфраструктури, гуманітарної допомоги, економіко-торговельних питань та культури;

- функціональні спеціалісти – залучаються для виконання специфічних завдань, які виникли в процесі оцінки поточної обстановки. Їх залучають на термін виконання окремого завдання. Ці експерти можуть бути як військовими, так і цивільними (безпосередньо з країни чи регіону, де розгорнуті сили). У кожному випадку залучення таких осіб має бути закріплено юридично. Ці спеціалісти мають постійно перебувати у стані готовності до прибуття у визначене місце, якщо є потреба. Іноді висувається вимога до груп ЦВС мати у своїй структурі таких експертів у вузькоспеціальних галузях;

- військовий підрозділ – може визначатися командиром зі складу своїх сил для виконання завдань з цивільно-військового співробітництва.

Також для налагодження співпраці та координації, необхідної для підтримки та успішного виконання місії в зоні вирішення конфлікту іноді створюються центри ЦВС як додатковий військовий компонент. До того ж перевага у створенні таких центрів зумовлюється: сприянням довіри місцевого населення до присутності коаліційних сил; доступом до важливої та необхідної для діяльності підрозділів ЦВС інформації; сприянням інформаційним операціям, що проводяться у зоні відповідальності; наданням командирів якомога більшого обсягу інформації про об'єкти цивільного середовища.

Особлива роль в діяльності структур ЦВС відводиться співробітництву з міжнародними, урядовими та неурядовими організаціями. У навчальному посібнику «Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО» [3] надаються такі визначення цих організацій:

Міжнародна організація – це міжурядова, регіональна чи світова організація, яка керується міжнародним правом і створюється групою держав на основі міжнародних угод.

Урядові організації фінансово залежать від спонсоруючих

їх урядів, чії зусилля вони підтримують у зоні проведення операції. Їх діяльність вузькоспрямована – сфери управління, охорони здоров'я, економічного розвитку, відновлення інфраструктури, освіти тощо.

Неурядова організація – це приватна, неприбуткова організація, яка не належить жодному з урядів та може створюватися на місцевому, регіональному чи міжнародному рівнях. Проте порівняно з міжнародними організаціями неурядові вирішують менші за масштабом завдання, мають менший бюджет та можливості, але водночас є більш гнучкими у процесі ухвалення рішень та можливості розгортання (мобільності). Найвідомішими є «Лікарі без кордонів», «Права людини», МКЧХ та багато інших. У Доктрині АJP-3.4.9 неурядові організації розглядаються як приватні, некомерційні організації добровільного характеру без жодної урядової або міжурядової приналежності, які утворюються з метою виконання певних робіт, метою яких зазвичай є захист певних інтересів на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Важливість співробітництва зі згаданими організаціями в зоні проведення операції, у зоні стихійних лих та надзвичайних ситуацій неоціненна, адже без конструктивного, чіткого та швидкого цивільно-військового діалогу вирішити завдання місії практично неможливо. Враховуючи розглянуте в [3, с. 23] та залежно від стадії (етапу) безпекової ситуації, пропонується розглянути ступінь залучення військової або цивільної складової під час подолання кризи (див. рис. 2, авторське бачення). Такий підхід зумовлюється залученням цивільної складової для врегулювання не тільки воєнного конфлікту, а й будь-якої кризи техногенного характеру тощо.

«Важливість військового або цивільного компонента носить непостійний характер на тому чи іншому етапі вирішення конфлікту. На початкових етапах надзвичайно важлива присутність та ефективна діяльність військових насамперед для забезпечення безпеки та створення належних умов для діяльності цивільних гравців. Військові часто беруть на себе функції, притаманні за звичайних умов цивільним – місцеве управління, надання гуманітарної

допомоги тощо. Проте таке нетипове навантаження має зніматися з військових щонайшвидше, як тільки безпекова ситуація дозволить безпечно розгортання гуманітарних організацій та зробити можливим їх діяльність» [10].

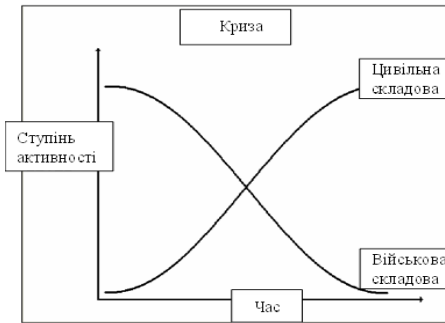

Рисунок 2 – Ступінь залучення військової або цивільної складової під час подолання кризи

Джерело: розробка автора

Але слід зазначити, що навіть після завершення конфлікту або кризи необхідно продовжувати надавати постійну всебічну підтримку задля створення відповідних умов для тривалої стабільності у регіоні. Саме для впорядкування процесу діяльності ЦВС НАТО від планування на тактичному рівні до проведення безпосередньо операції, з урахуванням всіх можливостей взаємодії та співробітництва з цивільними організаціями й агенціями в зоні відповідальності була розроблена Інструкція функціонального планування ЦВС (CIMIC Functional Planning Guide (CFPG) [11].

Отже, можна констатувати, що Північноатлантичний альянс визначив шлях врегулювання кризових ситуацій через призму цивільно-військової взаємодії та співробітництва задля чіткого виконання поставлених задач у цивільному середовищі, де найважливішим аспектом для швидкого вирішення конфлікту є плідна взаємодія з об'єктами цивільного середовища.

«Розмаїття національних підходів до ЦВС обумовлене різним досвідом тієї чи іншої країни за останні десятиліття, а

також відображає різноплановість їх особистих та національних інтересів. Отже, попередній досвід участі країни в певному конфлікті та сукупність її національних інтересів впливають на вироблення поглядів на систему ЦВС та особливості її функціонування. Тобто йдеться про раціонально-культурну сукупність змінних у формуванні концепції ЦВС, де раціональне формується на основі чітко визначених національних інтересів, а культурна складова формується набуттям нового досвіду, вивченням нової культури» [3].

Національні доктрини з питань ЦВС різних держав здебільшого базуються на Доктринах НАТО АJP-9 та АJP-3.4.9 та доповнюються відповідно до норм власного законодавства та стратегічних національних орієнтирів.

Так, наприклад, еквівалентом ЦВС у доктринах США та Канади є цивільно-військові операції, під якими розуміють діяльність командира з метою налагодження, підтримання відносин, здійснення впливу чи прагматичного використання відносин між військовими, урядовими та неурядовими цивільними організаціями, представниками влади, цивільним населенням на території проведення операції з позитивним, нейтральним або ворожим ставленням до військової присутності. Однак існує важлива відмінність між доктринами США, Канади та Доктрин НАТО. Доктрини НАТО не зосереджені тільки на проведенні гуманітарних проєктів та вбачають у ЦВС можливість покращення координації з об'єктами цивільного середовища. Своєю чергою доктринальний підхід США та Канади зосереджується на здійсненні впливу на об'єкти цивільного середовища з метою підтримки своїх сил. Також цікавим фактом є те, що перед ухваленням рішення щодо вогневого ураження командир запитує у фахівців ЦВС, чи існує можливість вирішення проблеми через цивільно-військову взаємодію з об'єктами цивільного середовища задля досягнення прихильності місцевого населення тощо.

«У доктрині ЦВС Республіки Хорватія зазначено, що сучасна теорія цивільно-військових відносин пов'язана з розподілом сторін, де однією стороною є громадянське суспільство, а іншою – збройні сили. Починаючи з 2000-х років,

уряд Республіки Хорватія активізував свою діяльність щодо реформування цивільних і військових відносин. Звичайно, були певні труднощі: необхідність реалізації оборонних реформ у контексті цивільно-військового співробітництва, відсутність досвіду цивільної та військової оборони та необхідність скоротити витрати на оборону із загального бюджету з подальшою модернізацією збройних сил» [12]. Загалом доктрина ЦВС збройних сил Республіки Хорватія базується на доктринах НАТО АJP-9 та АJP-3.4.9, які розглядаються як загальні стандарти для здійснення діяльності збройними силами Республіки Хорватія. Розвиток системи ЦВС у цій країні пов'язаний із реформуванням збройних сил відповідно до стандартів НАТО.

Концепція, запропонована Французькою Республікою, базувалась на впровадженні комплексного підходу до подолання криз на прикладі африканської та афганської криз 90-х років минулого століття. Такий підхід був упроваджений в Ісламській Республіці Афганістан восени 2009 р. [13]. Він був спрямований на врегулювання кризи із обов'язковим виконанням всіх кроків, які дають змогу країні повернутися до стабільності. До напрямів діяльності структур ЦВС у згаданому підході належать: зміцнення співпраці з об'єктами цивільного середовища; актуалізація досвіду навчання та підготовки; зв'язки з громадськістю; стабілізація та реконструкція. Йшлося про вдосконалення моделі ЦВС таким чином, щоб її суб'єкти змогли ефективно взаємодіяти в напрямках управління, безпеки, економічного та соціального розвитку задля швидкого досягнення цілей місії (операції).

Модель ЦВС Федеративної Республіки Німеччина орієнтована на тісну співпрацю структур ЦВС з державними та недержавними організаціями як у самій країні, так і поза її межами. Обґрунтовується це необхідністю забезпечення умов політичної безпеки в регіоні, запобігання виникненню конфліктів та криз, а також забезпечення національних інтересів самої держави. Підрозділом, що опікується питаннями ЦВС у Бундесвері є підрозділ Об'єднаних сил забезпечення. Він виконує функцію сполучної ланки між армією та органами цивільного захисту як у країні, так і в міжнародних операціях із

підтримання миру та безпеки. Отже, цивільно-військова взаємодія Бундесверу базується на взаємодії військових з об'єктами цивільного середовища для досягнення цілей операції в межах спільного забезпечення безпеки та сприяння виконанню військових завдань.

ЦВС Королівства Данія визначається як співробітництво, що спрямоване на підтримку операцій військового командира, завданням якого є взаємодія та співпраця з місцевою владою та населенням. Структура ЦВС є військовим елементом з головним завданням підтримки військової компоненти в районі проведення місії (операції) та налагодження зв'язку з об'єктами цивільного середовища. Слід зазначити, що Королівство Данія було однією з перших країн НАТО, яка організувала вирішення питання задоволення потреб місцевого населення в зоні проведення місії (операції). Цей підхід був реалізований через «датську ініціативу» Узгодженого планування та цивільної і військової діяльності в міжнародних операціях (The Concerted Planning and Action of Civil and Military Activities in International Operations (CPA) [14], засновану на досвіді, отриманому на Балканах, в Ісламській Республіці Афганістан, Республіці Ірак, Федеративній Демократичній Республіці Ефіопія та Держави Еритрея. Цей документ був ухвалений міністерством оборони та міністерством закордонних справ Королівства Данія у 2004 р. Гуманітарні та завдання з відновлювання цивільної інфраструктури згідно з цією ініціативою не належать до основних завдань збройних сил будь-якої держави-контриб'ютора й реалізуються цивільними організаціями та установами. Однак, якщо безпекова ситуація не дає змоги цивільним суб'єктам це зробити, тоді військові повинні активізувати власні зусилля в цьому напрямі. Також варто зазначити, що завдяки «датській ініціативі» НАТО почало збільшувати співробітництво зі спеціальними органами ООН, такими як Департамент поточних операцій та Управління із координації гуманітарних питань, для обміну інформацією та планування подальших спільних дій.

ЦВС Королівства Норвегія також діє відповідно до Доктрин НАТО. ЦВС втілене як функція у всю військову діяльність країни. До одного з основоположних елементів

концепції оборони Королівства Норвегія належить цивільно-військова співпраця, під якою розуміється необхідність залучення цивільних та військових ресурсів для підтримання належного забезпечення інтересів та рівня безпеки країни. Структура ЦВС Королівства Норвегія складається з групи підтримки (забезпечує діяльність ЦВС у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки) та волонтерів. Слід також зауважити, що однією з країн-засновниць центрів ЦВС є саме Королівство Норвегія. Тож як військовий інструмент ЦВС розглядається в цій державі економічно вигідним, а загальна концепція оборони передбачає оптимальне використання ресурсів збройних сил та громадянського суспільства для своєчасного реагування на кризи, надзвичайні операції та будь-які оперативні завдання, що виникають перед сектором безпеки і оборони.

Концепція ЦВС у національній доктрині оборони Королівства Нідерланди також базується на доктринах НАТО. Особлива увага приділяється діяльності щодо розбудови миру (peace-building activities), що спрямована на заходи, які проводяться здебільшого цивільними організаціями та установами, а вже в разі потреби залучається і військова складова у формі ЦВС. Сама ж модель ЦВС Королівства Нідерланди поділяється на дві категорії: підтримка військових підрозділів цивільними організаціями (поставка товарів та послуг, інфраструктурне забезпечення) та безпосередньо операції військових підрозділів на підтримку об'єктів цивільного середовища (розмінування, допомога в реконструкції тощо). Однак, на відміну від положень доктрин НАТО, у концепції ЦВС Королівства Нідерланди є особливість, що полягає в реалізації ЦВС всередині країни (domestic CIMIC) у формі операцій щодо забезпечення національної безпеки та реагування на внутрішні стихійні лиха.

Аналіз досвіду застосування ЦВС структурами ООН показує, що вони розставляють дещо інші акценти у своїй діяльності. Провідна роль в діяльності ЦВС належить цивільним інституціям, а військовій компоненті відводиться вторинна роль. До основних напрямів діяльності цивільних інституцій ООН належать: відновлення демократії; організація

виборів; дотримання прав людини; надання гуманітарної допомоги; відновлення системи державного управління та судових органів; відновлення ключових об'єктів інфраструктури; розроблення фінансово-економічної та соціальної політики; організація інвестицій тощо [1].

Висновки та напрями подальших досліджень. Також слід розуміти, що врегулювання будь-якої кризи відбувається в умовах цивільного середовища, і саме структури ЦВС дають можливість складовим сектору безпеки і оборони розв'язати поставлені задачі чітко, скоординовано з цивільним сектором та з урахуванням регіональних особливостей. Згідно з проведеним аналізом створення та функціонування структур ЦВС НАТО, ООН та провідних країн реалізація ЦВС здебільшого базується на доктринальних документах НАТО та власних стратегічних національних орієнтирах окремих держав. Запорукою ж досягнення поставленої мети з подолання кризи вважається оптимізація співпраці й співробітництва військової компоненти та об'єктів цивільного середовища. Важливим є те, що система, а інколи й модель ЦВС будь-якої держави буде вдосконалюватись на основі аналізу досвіду з подолання кризи.

Важливим для імплементації кращих практик щодо вдосконалення системи та інституцій цивільно-військового співробітництва сил оборони України є внесок Північноатлантичного альянсу й провідних країн світу в концепцію комплексного підходу щодо налагодження взаємодії з цивільним сектором через систему цивільно-військового співробітництва. Така взаємодія надає можливість військовим досягти бажаного кінцевого результату через координацію дій, синхронізацію зусиль та уникнення або вчасне вирішення конфліктних ситуацій між цивільними і військовими, поєднуючи, таким чином, військові операції та процес досягнення мети через політичне врегулювання.

Список використаних джерел

1. Калагін Ю. А. Феномен цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України : концептуальні засади дослідження. *Український соціологічний журнал*. 2017. № 1–2. С. 64–68.
2. Чобіт І. Р. Історичний досвід провідних країн світу у запровадженні та функціонуванні структур цивільно-військового співробітництва (CIMIC).

- Військово-науковий вісник.* 2019. С. 179–192. doi:10.33577/2313-5603.31.2019.179–192
3. Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО : навчальний посібник. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2015. 87 с.
  4. Тітко Е. В. Особливості правового регулювання діяльності CIMIC в організації Північноатлантичного договору. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 2. С. 158–161. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2017/44.pdf (дата звернення : 01.09.2022).
  5. Lene Kristoffersen. Norwegian CIMIC in Afghanistan. Institutt for Statsvitenskap, Universitetet I Oslo, 2005. 134 p.
  6. MC 411/1 NATO Military Policy on Civil-Military Cooperation. 18 Jan 2002. *NATO* : website. URL : <http://www.nato.int/ims/docu/mc411-1-e.htm> (last accessed : 02.09.2022).
  7. NATO Civil-Military Cooperation (CIMIC) Doctrine (AJP-9). June 2003. *NATO* : website. URL : <https://www.nato.int/ims/docu/ajp-9.pdf> (last accessed : 02.09.2022).
  8. Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation (AJP-3.4.9 Edition A). 18 February, 2013. URL : https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/757583/archive_doctrine_nato_cimic_ajp_3_4_9.pdf (last accessed : 03.09.2022).
  9. Allied Command Operations Manual (AM) 86-1-1 (ACO CIMIC Tactics, Techniques and Procedures). 2012. URL : <https://www.handbook.cimic-coe.org/8.-annex/reference-docs/TTPs.pdf> (last accessed : 03.09.2022).
  10. Васюкова Н. В. Цивільно-військове співробітництво в Україні : створення та розвиток у кризових умовах. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави.* 2017. № 1. С. 84–95. URL : [file:///C:/Users/User/Downloads/iblsd_2017_1\(21\)_13.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/iblsd_2017_1(21)_13.pdf) (дата звернення : 05.09.2022).
  11. Allied Command Operations. Civil-Military Co-operation Functional Planning Guide. 2017. URL : <https://www.handbook.cimic-coe.org/8.-annex/reference-docs/Civil-Military%20Cooperation%20Functional%20Planning%20Guide.pdf> (last accessed : 05.09.2022).
  12. Лещенко О. Я. Міжнародний досвід трансформації систем цивільного захисту в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктів. *Молодий вчений.* 2017. № 8(48). С. 339–344. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/8/75.pdf> (дата звернення : 05.09.2022).
  13. Carnegie endowment for international peace. Civil – Military Cooperation in Afghanistan : The French Experience. *Carnegie Endowment* : website. URL : <https://carnegieendowment.org/2014/12/19/civil-military-cooperation-in-afghanistan-french-experience-pub-57576> (last accessed : 05.09.2022).
  14. NATO Improving civil-military cooperation the Danish way. 1 April 2005. *Nato* : website. URL : https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_22036.htm?selectedLocale=en (last accessed : 06.09.2022).

References

1. Kalahin, Y. A. (2017). Fenomen tsyvilno-viiskovoho spivrobitnytstva Zbroinykh Syl Ukrainy: kontseptualni zasady doslidzhennia [The phenomenon of civil-military cooperation of the Armed Forces of Ukraine: conceptual foundations of the study]. *Ukrainskyi sotsiologichnyi zhurnal*, 1–2, 64–68 [in Ukrainian].
2. Chobit, I. R. (2019). Istorychnyi dosvid providnykh krain svitu u zaprovadzhenni ta funktsionuvanni struktur tsyvilno-viiskovoho spivrobitnytstva (CIMIC) [Historical experience of the world's leading countries in the implementation and functioning of civil-military cooperation structures (CIMIC)]. *Viiskovo-naukovi visnyk*, 179–192. [in Ukrainian].
3. Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho (2015). *Tsyvilno-viiskove spivrobitnytstvo za standartamy NATO* [Civil-military cooperation according to NATO standards], Kyiv [in Ukrainian].
4. Titko, E. V. (2017). Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання diialnosti CIMIC v orhanizatsii Pivnichnoatlantynchoho dohovoru. [Peculiarities of legal regulation of CIMIC activities in the North Atlantic Treaty Organization]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 2. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/2_2017/44.pdf [in Ukrainian].
5. Lene Kristoffersen (2005). Norwegian CIMIC in Afghanistan. Institutt for Statsvitenskap, Universitetet i Oslo [in English].
6. MC 411/1 NATO Military Policy on Civil-Military Cooperation. (18 Jan, 2002). *Official site NATO*. Retrieved from <http://www.nato.int/ims/docu/mc411-1-e.htm> [in English].
7. NATO Civil-Military Cooperation (CIMIC) Doctrine (AJP-9). (June, 2003). *Official site NATO*. Retrieved from <https://www.nato.int/ims/docu/ajp-9.pdf> [in English].
8. Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation (AJP-3.4.9 Edition A). (18 February 2013). Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/757583/archive_dctrine_nato_cimic_ajp_3_4_9.pdf [in English].
9. Allied Command Operations Manual (AM) 86-1-1 (ACO CIMIC Tactics, Techniques and Procedures). (2012). Retrieved from <https://www.handbook.cimic-coe.org/8.-annex/reference-docs/TTPs.pdf> [in English].
10. Vasiukova, N. V. (2017). Tsyvilno-viiskove spivrobitnytstvo v Ukraini: stvorennia ta rozvytok u kryzovykh umovakh [Civil-military cooperation in Ukraine: creation and development in crisis conditions]. *Informatsiina bezpeka liudyny, suspilstva, derzhavy*, 1, 84–95. [in Ukrainian].
11. Allied Command Operations. Civil-Military Co-operation Functional Planning Guide (2017). Retrieved from <https://www.handbook.cimic-coe.org/8.-annex/reference-docs/Civil-Military%20Cooperation%20Functional%20Planning%20Guide.pdf> [in English].
12. Leshchenko, O. Ia. (2017). Mizhnarodnyi dosvid transformatsii system tsyvilnoho zakhystu v umovakh suchasnykh voienno-politychnykh konfliktiv [International experience of transformation of civil protection systems in the conditions of modern military and political conflicts]. *Molodyi vchenyi*, 8(48), 339–344.

Retrieved from <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/8/75.pdf> [in Ukrainian].

13. Carnegie endowment for international peace. Civil – Military Cooperation in Afghanistan: The French Experience. *Official site Carnegie Endowment*. Retrieved from <https://carnegieendowment.org/2014/12/19/civil-military-cooperation-in-afghanistan-french-experience-pub-57576> [in English].
14. «NATO Improving civil-military cooperation the Danish way». *Official site Carnegie Endowment*. Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_22036.htm?selectedLocale=en [in English].

FOREIGN EXPERIENCE OF IMPLEMENTING CIVIL-MILITARY COOPERATION IN THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR

Ushakov Ihor

Abstract. The need to analyze and generalize the foreign experience of implementing civil-military cooperation arises in connection with the formation of a theoretical basis for improving the domestic model of civil-military cooperation as an effective component of relations between the security and defense sector, the civilian environment and political power. In this article, a comparative and content analysis of the normative-legal documents of the North Atlantic Treaty Organization and the leading countries of the world regarding the system of civil-military cooperation in its application in international operations to maintain peace and security, liquidation of man-made and natural emergencies, humanitarian operations, etc. has been carried out. The main elements and concepts, the organizational structure of a typical unit of civil-military cooperation in NATO-led operations are disclosed. The role of civil-military cooperation as a mechanism for solving military tasks in crisis conditions with the involvement of civil environment objects is highlighted. According to experts of the armed forces of the leading countries of the world, civil-military cooperation is the most effective and efficient segment of the relations between the armed forces, society and public authorities. That is why civil-military cooperation is a function of the armed forces of NATO member states, which is performed both by military authorities – at the strategic and operational levels, and by military units – at the tactical level. The importance of the research is also determined by ensuring an understanding of the concept, essence, functions and tasks of civil-military cooperation, as a necessary mechanism for the implementation of relations between society and the constituent parts of the power block of the security and defense sector. It was detected that the implementation of civil-military cooperation is based on NATO's doctrinal documents and supplemented in accordance with the legislation of respected individual states.

Keywords: security and defense sector, civil-military cooperation, doctrine, CIMIC, NATO.